

De rups en het recht

Een postume apotheose van een nuttig diertje

Foskea van der Ven heeft zich door de jaren heen ontpopt als één van de meest actieve leden van het oudste juridische genootschap van ons land: Pro Excolendo Iure Patrio. Van der Ven was in het verleden niet alleen Rentmeester, Secretaris en President, maar ook hielp zij bij de organisatie van verschillende lustra. Volgens goed gebruik spreekt de scheidend President het genootschap toe tijdens het ordentelijk souper dat ééns per jaar, te weten op de laatste zaterdag van januari, wordt gehouden. Van der Ven nam afscheid als President in 2008. Zij zette haar afscheid luister bij met een verhoog over de identiteit van het genootschap. Op 28 januari 2017 hield ik het volgende verhoog als scheidend President.

Op 25 februari 1972, vijfenveertig jaar geleden, betrad mevrouw Voss, 'a Dorset housewife', haar plaatselijke Tesco supermarkt en kocht een blik doperwten. Het Verenigd Koninkrijk was nog niet toegetreten tot de Europese Economische Gemeenschap, de voorloper van de Europese Unie, en hoefde er dus ook nog niet uit te treden. *Oh, happy days...* Thuis gekomen ontdekte mevrouw Voss dat het blik, behalve iets meer dan 150 erwten, een groene rups bevatte, de larve van een vlindersoort genaamd 'hawk moth'. Mevrouw Voss klaagde en dat leidde tot een vervolging van de producent onder de *Food and Drugs Act 1955*.

Thereafter, the caterpillar achieved a sort of posthumous apotheosis. From local authority to the Dorchester magistrates, from the Dorchester magistrates to a Divisional Court presided over by the Lord Chief Justice of England, from the Lord Chief Justice to the House of Lords, the immolated insect has at length plodded its methodical way to the highest tribunal in the land. It now falls to me to deliver my opinion upon its case.¹

Het was Lord Hailsham of St Marylebone die zijn mening mocht geven over de zaak van de rups en hij deed dat met merkbaar genoegen.

This innocent insect, ... deprived of its natural destiny, was in fact entirely harmless, since, prior to its entry into the tin, it had been subjected to a cooking process of 22 minutes duration, and had she

1 Zie House of Lords, 21 maart 1974, *Smedleys Ltd. v Breed* [1974] A.C. 839, op 845.

*cared to do so, Mrs. Voss could have consumed the caterpillar without injury to herself, and even, perhaps, with benefit.*²

De *Food and Drugs Act* stelde degene strafbaar die ten nadele van de koper enig voedsel verkocht dat niet was *'of the substance demanded by the purchaser.'* In de verschillende instanties werd betwist of de erwten met de rups *'were of the substance demanded by Mrs Voss'*, omdat de rups *'would not have constituted a danger to health if consumed.'* Lord Hailsham koos de kant van mevrouw Voss, maar niet zonder enige ironische distantie.

*'I believe a housewife who orders peas is entitled to complain if, instead of peas, she gets a mixture of peas and caterpillars, and that she is not bound to treat the caterpillar as a kind of uncovenanted blessing.'*³

Pro Excolendo, dames en heren, is het genootschap van de rups. Een zijderups is het zinnebeeld van het genootschap en u kon dat beestje tot voor kort bij elke vergadering zien op het tafelkleed van het genootschap. Het Schimmelpenninckhuys heeft echter op ruwe wijze een eind gemaakt aan die mogelijkheid door het kleed te verduisteren. Over enige tijd zal dus ook hier een rups de *'machinery of the law in inexorable motion'* zetten *'grinding slow, but exceeding small.'*

Ik vrees echter dat het proza dat we van de raadsheren van de Hoge Raad te verwachten hebben, minder opgewekt van toon zal zijn, dan dat van hun Britse collega's. De rups is namelijk al een keer in Den Haag aanbeland, toen nog op Het Plein. Deze rups schopte het zelfs al vijf jaar eerder dan zijn Engelse collega tot het hoogste gerecht van haar land. U kent het arrest als het arrest van de 'gegaste uien'. Ten einde een partij uien rupsvrij te maken, hadden de uien een gasbehandeling gekregen, een behandeling die echter tot gevolg had gehad dat de uien zelf waardeloos waren geworden. De te beslissen vraag was of de gemeente Rotterdam zich mocht beroepen op een exoneratiebeding dat zij was overeengekomen met haar opdrachtgever tegen een derde die eigenaar was van een deel van de partij uien die de gemeente had gegast. Geen Lord Hailsham aan boord, zoals de aanhaling van een willekeurige alinea uit het arrest moge aantonen.

'dat evenwel - daargelaten welke inhoud en betekenis die 'afspraken' hebben, op welke vragen de middelen II en III betrekking hebben [*bedoeld is het exoneratiebeding, AJHS*] - Noordermeer onder de zich hier voordoende omstandigheden die 'afspraken', al was zij zelf daarbij geen partij, in redelijkheid toch tegen zich zal moeten laten gelden; dat zij immers blijkens 's Hof's arrest zonder enige beperking of nadere omschrijving aan de Klerk toestemming heeft gegeven haar uien, die in de cellen van de Klerk waren opgeslagen, door de Roteb te laten gassen, daarbij aan de Klerk de vrije hand

2 Zie House of Lords, 21 maart 1974, *Smedleys Ltd. v Breed* [1974] A.C. 839, op 845.

3 Zie House of Lords, 21 maart 1974, *Smedleys Ltd. v Breed* [1974] A.C. 839, op 846.

latende bij het regelen van de opdracht aan de Roteb, en aldus een situatie in het leven heeft geroepen waarin de Gemeente, zo zij alle aansprakelijkheid voor de gevolgen die de gasbehandeling voor de uien zou hebben, heeft uitgesloten, er van heeft kunnen uitgaan dat die aansprakelijkheidsbeperking voor alle in de Klerk's cellen opgeslagen en aan de Roteb ter behandeling gegeven uien zou gelden.⁴

Het lot van beide rupsen illustreert hoe het taalgebruik van Engelse en Nederlandse rechters verschilt. De huidige President van het Britse *Supreme Court*, Lord Neuberger, duidde een vergelijkbare rechtsoverweging eens aan als: '*obscure, hard to follow, ungrammatical in parts, and it has Proustian length sentences without Proust's literary merit.*'⁵ Hiermee wil ik natuurlijk niet zeggen dat Engelse rechters niet in staat zouden zijn om recht toe, recht aan hun oordeel te geven. De Amerikaanse Chief Justice Murdock zag zich in een belastingzaak eens geconfronteerd met een weigerachtige belastingbetaler, die zich verweerde met de stelling: '*As God is my judge, I do not owe this tax.*' Rechter Murdock oordeelde: '*He's not. I am. You do.*'⁶

Net zo min wil ik zeggen dat Nederlandse rechters niet in staat zijn tot levendig taalgebruik. Af en toe lezen we Nederlandstalige jurisprudentie waarvan niet alleen het resultaat ons interesseert. Daarvoor moeten we soms wel een eind van huis. Zo was er eens op Curaçao een strubbeling tussen een Minister-President, te weten Louisa-Godett, en een journaliste die naar de naam Nederlof luisterde. 'Een aanvaring tussen twee dames, die het kennelijk niet zo goed met elkaar kunnen vinden', zoals het Gerecht in eerste aanleg van de Nederlandse Antillen in zijn uitspraak in Kort Geding vaststelde.⁷ De journaliste werd de toegang tot persconferenties van de minister-president ontzegd. Zij eiste daarop in kort

4 Zie HR 7 maart 1969, ECLI:NL:HR:1969:AB7416, NJ 1969/249, m. nt. G.J. Scholten (*Noordermeer / Rotterdam* oftewel *Gegaste uien*).

5 Zie de volgende toespraak van Lord Neuberger: *No Judgment – No Justice* (First annual BAILII Lecture) 20 November 2012 p. 3, <https://www.supremecourt.uk/docs/speech-121120.pdf>.

6 Zie het voorwoord van J. Biggs jr. bij H. Weihofen, *Legal writing style*, St. Paul (Minn.): West Publishing Company 1980, p. IV. Verschillende bronnen verwijzen naar de uitspraak van Murdock (zie bijvoorbeeld J.D. Gordon, 'How not to Succeed in Law School', *Yale Law Journal* 100 (1991), p. 1679-1706 op p. 1691. verder Lord Neuberger - zie noot 5 -, p. 9 en de toespraak van R. Atkinson, *Judgement writing*, 13 september 2002, [www.aija.org.au/Mag02/Roslyn Atkinson.pdf](http://www.aija.org.au/Mag02/Roslyn%20Atkinson.pdf) p. 5.) De uitspraak van rechter Murdock zou mondeling zijn gedaan. Een optekening ontbreekt. Tot mijn geruststelling zijn juristen niet altijd geïntereiseerd in de feiten. Wél heb ik kunnen vinden een uitspraak van de *Court of Appeal* in Michigan, die luidde als volgt: '*The appellant has attempted to distinguish the factual situation in this case from that in Renfroe v. Higgins Rack Coating and Manufacturing Co., Inc. (1969), 17 Mich. App. 259, 169 N.W. 2d 326. He didn't. We couldn't. Affirmed. Costs to appellee.*' Zie *Denny v. Radar Industries Inc.* (1970), 28 Mich. App. 294, 184 N.W. 2d 289.

7 Zie Gerecht in eerste aanleg van de Nederlandse Antillen, zittingsplaats Curaçao 26 januari 2004, kgnr. 13/04, *JOR* 22 februari 2004, afl. 2, nr. 65. Zie over deze uitspraak bijvoorbeeld J.H.M. Willems, 'Dames en handgemeen, rechtsstaat en democratie, sistema onbeskop di kuestiona en persvrijheid, overheidsmacht en informatieplicht, overbodige juristen en nog iets meer: chapeau voor rechter Bob Wit, *Nieuwsbrief Strafrecht* 2004, p. 202-207. De uitspraak is eveneens gepubliceerd in *Ars Aequi*. Zie C.A.J.M. Kortmann, 'Kattige dames en de persvrijheid op de Nederlandse Antillen', *AA* 2004, p. 721-727.

geding toegang. Rechter Bob Wit wees op 22 februari 2004 zijn vonnis. Hij begon als volgt.

Het was de beroemde Groucho Marx, die eens, gekscherend, heeft opgemerkt dat "*politics is the art of looking for trouble, finding it everywhere, diagnosing it incorrectly, and applying the wrong remedies.*" Een opmerking, als deze zou natuurlijk door een totaal van humor gespeende persoon kunnen worden opgevat als een gebrek aan respect, doch is niettemin zo raak dat, naar het Gerecht aanneemt, zelfs een politicus een glimlach niet zal kunnen onderdrukken... Ook in dit geval moet men onwillekeurig aan deze opmerking denken. Met een beetje goede wil, met een beetje wijsheid, met een beetje verzoeningsgezindheid had deze kwestie de wereld uitgeholpen kunnen worden. Het heeft echter niet zo mogen zijn. En zo mondde een strubbeling tussen een Minister-President en een journaliste uit in een procedure over vrijheid van meningsuiting, persvrijheid, informatieplicht van de overheid en nog veel meer. Gezien het feit dat partijen elkaar kennelijk over en weer niet erg zien zitten, zouden zij beiden troost kunnen putten uit de woorden van een van de grote rechters van het Amerikaanse Hooggerechtshof, Felix Frankfurter: "*It is a fair summary of history to say that the safeguards of liberty have frequently been forged in cases involving not very nice people.*" Het is echter niet aan het Gerecht om te oordelen over de vraag of partijen al dan niet "*very nice*" zijn, maar de "*safeguards of liberty*" zullen in ieder geval uitgebreid aan de orde komen.⁸

Wij willen onze rups niet koken of vergassen. Wij willen haar terug, samen met het kleed waarop zij prijkt. Het Schimmelpenninckhuys zal merken dat het ons niets kan schelen of het ons '*very nice*' vindt of niet.

Maar hoe komen we aan die rups en haar afbeelding op kleed en pokel? Het was burgemeester Lucas Trip die in 1764 een 'Inval' kreeg 'op het zien van eenen zydeworm'. Hij sloeg aan het dichten.

Speelpopje van mijn leêge zinnen!
Verademing van't noestig brein!
Al zyt gy noch zoo klein,
Gy brengt myn ziel iets grootsch te binnen.

Hij nam het gedicht op in een bundel geheten *Tydwinst in ledige uren*.⁹ Drie jaar eerder was *Pro Excolendo Iure Patrio* opgericht. Een Sociëteit ter beoefening van het vaderlands recht in een tijd dat in Nederland voor een groot deel Romeins recht werd beoefend. Het doel was, zo leest u op de pokel: "Der vadr'ren grijze wetten, gekuischt van rach en stof, in

8 Zie Gerecht in eerste aanleg van de Nederlandse Antillen, zittingsplaats Curaçao 26 januari 2004, kgnr. 13/04, *JOR* 22 februari 2004, afl. 2, nr. 65, r.o. 2.1.

9 Zie L. Trip, *Tydwinst in ledige uren; of proeven van stigtelyken aandagt*, Leiden: Johannes le Mair / C. van Hoogeveen jr. 1764, p. 131 en verder.

nieuwen dach te zetten." Dit zo vond men: "verdient des vrijheids lof." Trip's '*safeguards of liberty*'!

Trip maakte in 1769 deel uit van de commissie die de opdracht had gekregen een pokel te laten vervaardigen. Dit 'zilveren bekertje' werd in 1770 gemaakt als '*insigne societatis*': als genootschapskenmerk.¹⁰ Behalve het verhaal omtrent 'der vaadren grijze wetten' toont de pokel nog enige symbolen, waaronder de zijderups gevat in een Latijns opschrift dat - vrij vertaald - luidt: ik dek en koester mij met de draad, die ik uit mijn eigen boezem spin.

Trip zag in de zijderups het zinnebeeld van het genootschap dat het beschermende en koesterende recht als een draad uit de eigen gelederen trekt. Bij elk vertoog trekt een lid van het genootschap weer zo'n draad uit de borst van het genootschap.¹¹ Vertoog nummer 7 uitgesproken door Trip op 31 oktober 1761 ging - hoe kan het ook anders - over de invloed van onze Nederlandsche Moedertaale op onze Vaderlandsche Rechtsgeleerdheid in derzelve kunde en gebruik.¹² Trip's voorliefde voor taal leverde hem in zijn overlijdensbericht in de Groninger Courant van 22 augustus 1783 de eretitel feniks der dichteren op.¹³

-
- 10 Zie G. Overdiep, 'De pokel van het genootschap Pro Excolendo Iure Patrio', in: G. Overdiep, Th. W. van Veen en W.J. Zwalve (red.), *Acht Groningse juristen en hun Genootschap. 225 jaren Pro Excolendo Iure Patrio*, Groningen: Wolters-Noordhoff-Forsten 1986, p. 175-187, op p. 182. De foto's van de pokel zijn gemaakt door Marten de Leeuw (hier gereproduceerd met toestemming).
- 11 Zie F. Brandsma, 'Inval op het zien van eenen zydeworm', in: R.J.H. Brink (red.), *Enige Groninger Opmerkingen voor Dieneke Hempenius*, Groningen: Chimaira 2010, p. 39-43, op p. 43. Zie over de symboliek eveneens Overdiep - zie noot 10 -, p. 178 en verder.
- 12 Zie daarover Brandsma - zie noot 11 -, p. 41 en verder.
- 13 Trip's dichtbundel werd overigens buiten stad niet door een ieder lovend ontvangen, zo blijkt uit het volgende schrijven van de Groningse hoogleraar Nederlandsche letterkunde en Welsprekendheid Lulofs: 'Van Trips tijdwinst in ledige uren zegt onze Britsche kunstregter - bedoeld is Bowring, *AJHS* -, dat het een van die donkere werken is, welke even als *de Nachtedachten* van Young eer geschreven schijnen, om de vreugde te verdrijven dan om die op te wekken. Hij oordeelt verder, dat niets meer het tegenovergestelde van het echte karakter der godsdienst is, dan zulk eene wijze van dezelve te beschouwen, welke op eene kwaadaardige manier ons geluk wil bestrijden. Bovendien, voegt hij er nog bij, is Trip doorgaans duister en somtijds gemaakt. - Wat zullen wij van dit oordeel zeggen? Zeker, vrolijk wordt men niet door *de Tijdwinst* en de allerzonderlingste leenspreuken, beelden en vergelijkingen, die in deze gedichten soms voorkomen, als *der zonde schoenen uittrekken, de heldeur op het slot gooijen* en soortgelijke, kunnen een' kischen smaak maar luttel behagen. Met dat al heeft Trip eenige zeer fraaije stukjes gemaakt, die hoogst keurig van uitdrukking en zeer schilderachtig zijn, en daarvan had Bowring wel een enkel woord tot lof kunnen zeggen.' Zie B.H. Lulofs, *Eenige toelichtingen en bedenkingen op des geleerden Dr. John Bowring's uit het Engelsch in onze moederspraak vertaalde*

SMIT

Ons genootschap verbindt ons met Trip en met alle andere leden, die het genootschap in de loop van de tijd zijn ontvallen en natuurlijk met de rups. Laat ons het genootschap koesteren, zoals de draad die de zijderups uit eigen boezem trekt, de draad die bedekt en koestert. Laat ons nu uit de door Trip ontworpen Pokel met zijderups voor de 256^e keer een heildronk uitbrengen op het genootschap: *Salus Societatis*.

A.J.H. Smit¹⁴

Groningen

aanmerkingen over sommige onzer oudere en nieuwere Nederlandsche dichters, redenaren, en andere schrijvers, Groningen: J. Oomkes 1829, p. 58.

- 14 Jeannette Smit is als docent en onderzoeker op het gebied van het privaatrecht, in het bijzonder het burgerlijk procesrecht, verbonden aan de vakgroep Privaat- en Notarieel Recht van de Rijksuniversiteit Groningen. Daarvoor was Smit werkzaam bij de vaktroep rechtsgeschiedenis.